

Tiivistelmä kirjan *Foundations of Economics* luvuista 6–8, 15 ja 24–29

Kirjoittaja: Joose Sauli

Julkaisija: Varjovalmennus 2015

Esipuhe.....	iii
6 Markkinoiden tasapaino.....	1
7 Markkinat ja hyvinvointi.....	5
8 Puuttuminen markkinoiden toimintaan.....	10
15 Työmarkkinat	14
24 Talouskasvu ja suhdannevaihtelut.....	18
25 Työttömyys	21
26 Inflaatio.....	24
27 Valuuttakurssit.....	28
28 Kansainvälinen kauppa.....	29
29 Protektionismi ja globalisaatio	30



2015 Joose Sauli, Varjovalmennus.

Teoksen käyttöoikeutta koskee Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 -lisenssi.

ESIPUHE

Tämä on suomenkielinen tiivistelmä Andrew Gillespien kirjan *Foundations of Economics* luvuista 6–8, 15 ja 24–29 (Oxford University Press, 2014). Se on kirjoitettu Helsingin yliopiston Valtiotieteelliseen tiedekuntaan pyrkivää ylioppilasta ajatellen. Sen tarkoitus on poimia esiin mainittujen lukujen keskeisimmät asiat ja esittää ne mahdollisimman selkeästi.

Maksullisia valmennuskursseja tarjoavat yritykset ovat myyneet tällaisia tiivistelmiä jo vuosikymmenien ajan. Tätä tiivistelmää sen sijaan saa jakaa ilmaiseksi. Tarkoituksena on tukea kaikkien yliopistoon pyrkivien ponnisteluja varallisuudesta riippumatta.

Tiivistelmän kirjoittaja on taloustieteestä valmistunut valtiotieteen maisteri, joka on opettanut taloustiedettä tuntiopettajana Helsingin yliopistossa vuosina 2008–2010 sekä kaupakorkeakoulun valmennuskursseja tarjoavassa yrityksessä 2009–2011.

NEUVOJA OPISKELUUN

Toisessa kirjoittamassani tiivistelmässä (siinä, joka koskee Matti Pohjolan *Taloustieteen oppikirjaa*) on johdannossa annettu neuvoja taloustieteen opiskeluun ylipäänsä. Ne pätevät tämänkin kirjan osalta. On tärkeää tehdä harjoitustehtäviä ja harjoitella diagrammien piirtämistä. Harjoittelun laiminlyöminen on yksinkertaisesti tyhmää.

Foundations of Economicsin jokaisen luvun lopussa on kysymyksiä, joiden avulla voit arvioida, oletko oppinut luvun asiat. Näitä kysymyksiä sinun kannattaa hyödyntää.

Kirjan nettisivuilta (*online resource centre*) löytyy lisää harjoituskysymyksiä. Nämäkin kannattaa tehdä—esim. siksi, että jokin niistä saattaa tulla pääsykokeeseen sellaisenaan!

6 MARKKINOIDEN TASAPAINO

Tämä luku eivät tuo paljoo lisää siihen, mitä *Taloustieteen oppikirja* sanoo samoista asioista. Keskeiset pointit ovat:

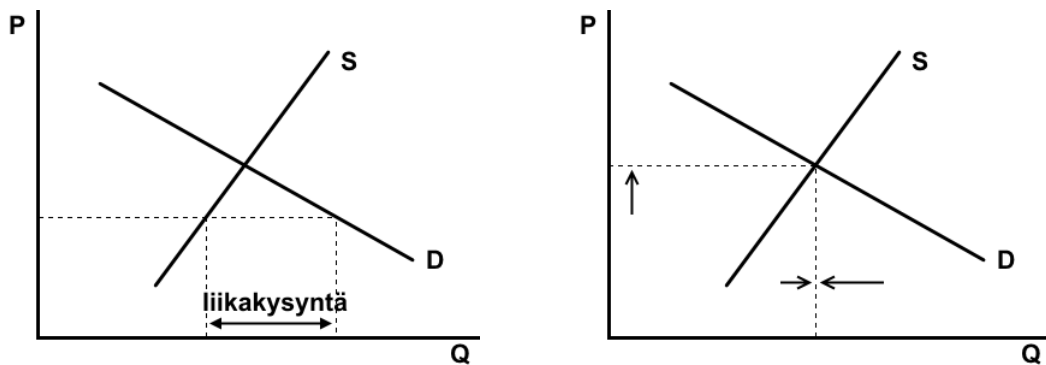
- 1) mikä mekanismi saa markkinat hakeutumaan tasapainoon,
- 2) miten hyödykkeen kysyntä- ja tarjontakäyrien siirtymät vaikuttavat markkinoilla vaihdettuun määrään ja hintaan,
- 3) miten epäsuorat verot ja tuotantotuet vaikuttavat tarjontakäyrään ja sen kautta hintaan.

6.1 MARKKINOIDEN TASAPAINO JA MITEN SE SAAVUTETAAN

Markkinoiden sanotaan olevan tasapainossa, kun kysytty määrä ja tarjottu määrä ovat yhtä suuret.

Kysyntä-tarjontamallissa tasapaino ilmenee siten, että hinta P ja määrä Q ovat kysyntä- ja tarjontakäyrien leikkauspisteen mukaiset (kuva alla).

Vapailla markkinoilla hinta ja määrä hakeutuvat aina tälle tasapainotasolle. Jos nimittäin hyödykkeen hinta on tasapainotasoa alempi, kysytty määrä on tarjottua määrää suurempi, eli vallitsee *liikakysyntä*, ts. hyödykkeestä on *pulaa*. Havaitessaan tämän, myyjät tajuavat, että tuotteet menisivät kaupaksi hieman kalliimmallakin. Niinpä he nostavat hintojaan hieman. Kysytty ja tarjottu määrä lähenevät toisiaan hieman. Tätä jatkuu, kunnes kysyntä ja tarjonta kohtaavat. Tällöin hinnannostopaineita ei enää ole.



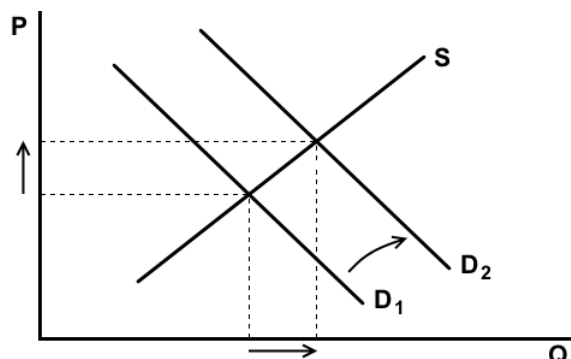
Vastaavasti, jos hinta olisi liian korkea, tarjonta olisi suurempi kuin kysyntä. Olisi siis *liikatarjontaa*, ts. osa tuotteista jäisi myymättä. Tällöin yksittäisen myyjän kannattaisi alentaa hintaansa saadakseen kaikki tuotteet myytyä (sillä on parempi myydä tuotteet halvalla kuin heittää ne pois). Kun kaikki myyjät alentavat hintojaan, hintataso alenee, mikä saa tarjonnan ja kysynnän läheneämään toisiaan. Tätä jatkuu, kunnes kysyntä ja tarjonta ovat tasapainossa.

Markkinamekanismissa hinta toimii siis

- *signaalina ja kannustimena*: korkea hinta 1) kertoo tuottajille, että tuotteelle on kysyntää, sekä 2) muodostaa kannustimen perustaa ko. toimialalle uusia yrityksiä
- *säännöstelyn välineenä*: korkea hinta saa aikaan sen, että hyödykkeet päätyvät niille kuluttajille, jotka ovat valmiita maksamaan niistä eniten.

6.2 KYSYNNÄN JA TARJONNAN MUUTOKSET

Kun joko kysyntä- tai tarjontakäyrä siirtyy, siirtyy myös käyrien leikkauspisteen paikka, ja näin ollen myös hinta ja myyty määrä muuttuvat. Esim. kun kysyntäkäyrä siirtyy oikealle, hinta nousee ja myyty määrä kasvaa:



Vastaavasti

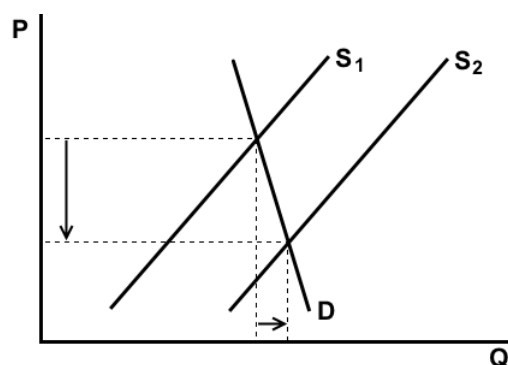
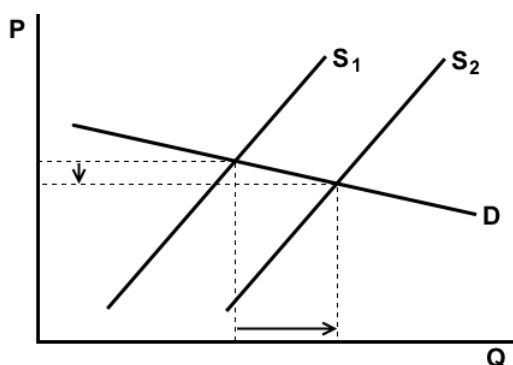
- kysynnän väheneminen johtaa hinnan ja määrän alenemiseen,
- tarjonnan kasvu johtaa hinnan alenemiseen ja määrän kasvuun, ja
- tarjonnan väheneminen johtaa hinnan nousuun ja määrän vähenemiseen.¹

6.2.1 Kysynnän ja tarjonnan hintajoustojen merkitys

Kysynnän sanotaan olevan sitä *joustavampaa*, mitä loivempi kysyntäkäyrä on, eli mitä enemmän hinnanmuutokset vaikuttavat kysytyyn määrään. *Joustamaton* kysyntä taas ilmenee siten, että kysyntäkäyrä on jyrkkä.

Samaten tarjonta on sitä joustavampaa, mitä loivempi tarjontakäyrä on, eli mitä enemmän hinnanmuutokset vaikuttavat tarjottuun määrään.

Kysynnän ja tarjonnan joustavuus määrää sen, miten käyrien siirtymiset vaikuttavat hintaan ja määrään. Esim. jos kysyntä on joustavaa, tarjontakäyrän siirtymä vaikuttaa enemmän määrään kuin hintaan (vas. kuva alla), ja jos joustamatonta, niin päinvastoin (oik. kuva).



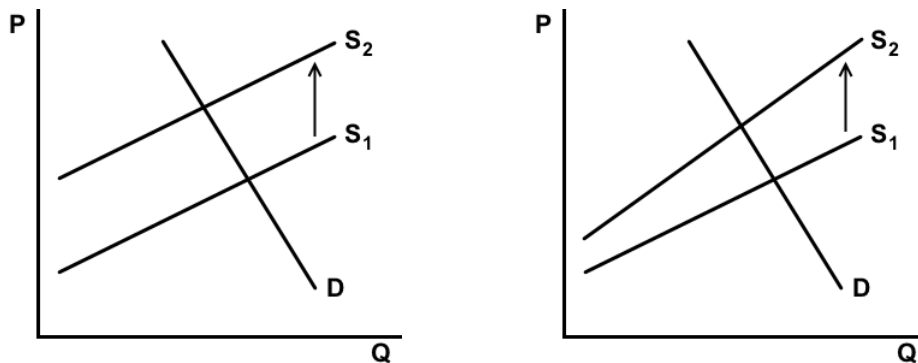
¹ Kuten *Taloustieteen oppikirjassa* korostetaan, kysyntäkäyrän siirtymä on *jostain muusta kuin hinnanmuutoksesta* johtuva kysynnän muutos. Hinnanmuutoksesta johtuva kysynnän muutos sen sijaan ilmenee *siirtymänä kysyntäkäyrää pitkin*. Vastaava pätee tarjontakäyrään: hinnanmuutoksesta johtuva tarjonnan muutos on siirtymä tarjontakäyrää pitkin, mutta jostain muusta tekijästä—esim. tuotanto-olojen muutoksesta—johtuva tarjonnan muutos näkyy tarjontakäyrän siirtymänä.

6.3 EPÄSUORAN VERON VAIKUTUS

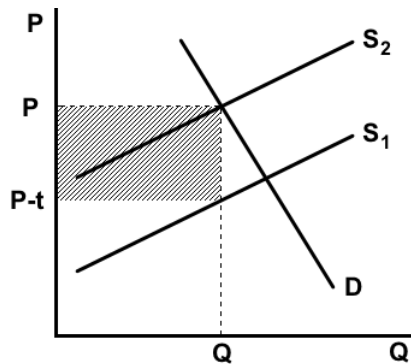
Epäsuora vero tarkoittaa tässä käytännössä *hyödykeveroa*: vero peritään yritykseltä, ja perittävä verosumma perustuu joko

- 1) myytyjen hyödykkeiden *määrään*, jolloin yksikkökohtainen vero on hinnasta riippumaton vakio, t euroa per hyödykeyksikkö (vas. kuva alla), tai
- 2) myytyjen hyödykkeiden *arvoon*, jolloin yksikkökohtainen vero on tietty prosenttiosuus hyödykkeen hinnasta: $t = pP$, missä p on veroprosentti (oik. kuva).

Kummassakin tapauksessa veron vaikutus markkinoihin on se, että *tarjontakäyrä nousee veron verran ylöspäin*. Jos yksikkökohtainen vero on prosenttiosuus hinnasta, tarjontakäyrä myös *jrkkenee*.

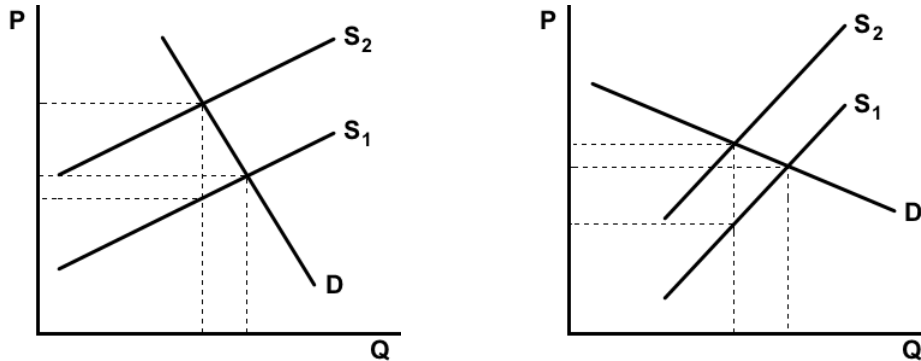


Veron seurauksena hyödykkeen markkinahinta nousee ja myyty määrä alenee. Valtion saama verokertymä T saadaan kertolaskulla $T = tQ$, missä t on vero per yksikkö, ja Q on myyty määrä. Verokertymä on allaolevassa kuvassa olevan, viivoilla väritetyn suorakaiteen pinta-ala. Suorakaiteen yläreuna on hinnan P tasolla, alareuna on tuottajalle käteen jäävän hinnan $P - t$ tasolla, ja suorakaiteen leveys on markkinoilla vaihdettu määrä Q .



Vero saa aikaan sekä *kuluttajahinnan nousun* että *tuottajahinnan laskun*. Ilman veroa kuluttaja- ja tuottajahinta olisivat samat, mutta veron takia ne erkaantuvat.

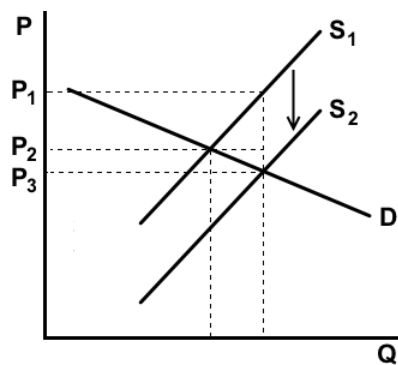
Veron *kohtaanto* tarkoittaa sitä, miten veron raskaus käytännössä jakautuu tuottajien ja kuluttajien kesken. Tämä riippuu kysyntä- ja tarjontakäyrien kulmakertoimista. Jos kysyntäkäyrä on jyrkempi kuin tarjontakäyrä—eli jos kysyntä on joustamattomampaa kuin tarjonta—niin kuluttajat kantavat suuremman osan verorasituksesta kuin tuottajat (vasen kuva alla), ja päinvastoin (oik. kuva).



Vasemmassa kuvassa veron aiheuttama kuluttajahinnan nousu on suurempi kuin tuottajahinnan lasku. Oikealla on päinvastoin. Niinpä suorakaide, joka kuvaa valtion saamaa verokertymää, jää vasemmalla pääosin kuluttajan maksettavaksi, kun taas oikealla pääosan verorasituksesta kantavat tuottajat.

6.4 TUOTANTOTUEN VAIKUTUS

Tuotantotuen vaikutus markkinoihin on se, että *tarjontakäyrä laskee tuen verran alaspäin*. Tuen voi mieltää negatiiviseksi hyödykeveroksi. Tarjontakäyrän siirtymän myötä hyödykkeen hinta alenee ja tuotettu määrä kasvaa.



Kuten vero, myös tuki aiheuttaa sen, että kuluttajahinta ja tuottajahinta erkanevat. Ilman tukea hinta olisi P_2 , mutta tuen asettamisen jälkeen kuluttajan maksama hinta on P_3 , ja tuottajan saama hinta on $P_1 = P_3 + s$, missä s on tuen määrä per hyödykeyksikkö.

Kuten veron, myös tuen kohtaanto riippuu käyrien jyrkkyydestä. Jos kysynnän hintajousto on suurempi kuin tarjonnan (kuten kuvassa yllä), tuottaja hyötyy tuesta enemmän kuin kuluttaja. Jos taas tarjonnan hintajousto on suurempi, kuluttaja hyötyy enemmän kuin tuottaja.

7 MARKKINAT JA HYVINVOINTI

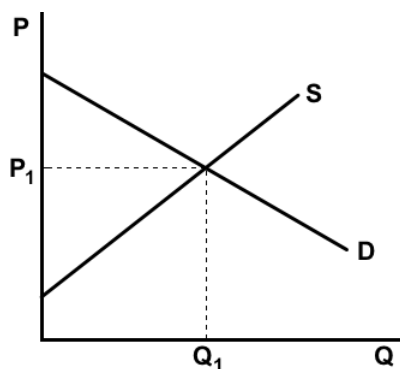
Vapaassa eli *sääntelemättömässä* markkinataloudessa julkinen valta ei pyri vaikuttamaan markkinoiden toimintaan.

Vapaiden markkinoiden etu on se, että ne yleensä tuottavat yhteiskunnan kannalta optimaalisen määrän kutakin hyödykettä. Mutta toisinaan näin ei tapahdukaan: *markkinoiden epäonnistuminen* on tilanne, jossa sääntelemättömät markkinat eivät johda optimaaliseen lopputulokseen. Markkinoiden epäonnistumisia ovat:

- monopolivoima eli epätäydellinen kilpailu
- ulkoisvaikutukset
- julkishyödykkeet
- markkinoiden epävakaas
- epätasa-arvoinen tulonjako
- meriittihyödykkeet
- epätäydellinen informaatio.

7.1 MIKSI VAPAA MARKKINATALOUS (YLEENSÄ) MAKSIMOI HYVINVOINNIN

Edellisessä luvussa esitetyn mukaisesti, vapailta markkinoilla hyödykkeen—ajatelkaamme konkreettisuuden vuoksi vaikkapa omenoita—tuotettu määrä asettuu sille tasolle, missä kysyntä- ja tarjontakäyrä leikkaavat (piste (Q_1, P_1) allaolevassa kuvassa).



Kysyntäkäyrä D on muodostettu kuluttajien *rajahyötykäyristä*. Kunkin kulutusmäärän Q kohdalla käyrän korkeus kuvaa omenan *rajahyötyä*, eli yhden lisäomenan arvoa sille kuluttajalle, joka sen saa. Rajahyöty on aleneva: mitä suuremmalla tasolla kulutus Q jo on, sitä vähemmän tarvetta on sen lisäämiseen.

Kuvasta näemme, että määrän Q_1 vasemmalla puolella rajahyöty $>$ hinta. Kunkin omena on ostajalleen arvokkaampi kuin tämä joutuu siitä maksamaan. Rajahyödyn ja hinnan välinen erotus on *kuluttajan ylijäämä*. Kuluttajien yhteensä saama ylijäämä maksimoituu, kun he ostavat määrän Q_1 .

Tarjontakäyrä puolestaan muodostuu omenantuottajien *rajakustannuskäyristä*. Kunkin tuotantomäärän Q kohdalla käyrän korkeus kuvaa omenan *rajakustannusta*, eli yhden lisäomenan tuottamisen aiheuttamaa lisäkustannusta. Rajakustannus on nouseva: jokainen lisäomena on edellistä kalliimpi tuottaa.

Kuvasta näemme, että määrän Q_1 vasemmalla puolella hinta > rajakustannus. Tuottaja saa kustakin omenasta enemmän rahaa kuin sen tuottaminen maksaa. Hinnan ja rajakustannuksen välinen erotus on *tuottajan ylijäämää*. Tuottajien yhteensä saama ylijäämä maksimoituu, kun tuotettu määrä on Q_1 .

Yhteiskunnan ylijäämä on kuluttajien ylijäämän ja tuottajien ylijäämän summa. Sekin maksimoituu, kun markkinoilla vaihdettu määrä on Q_1 .

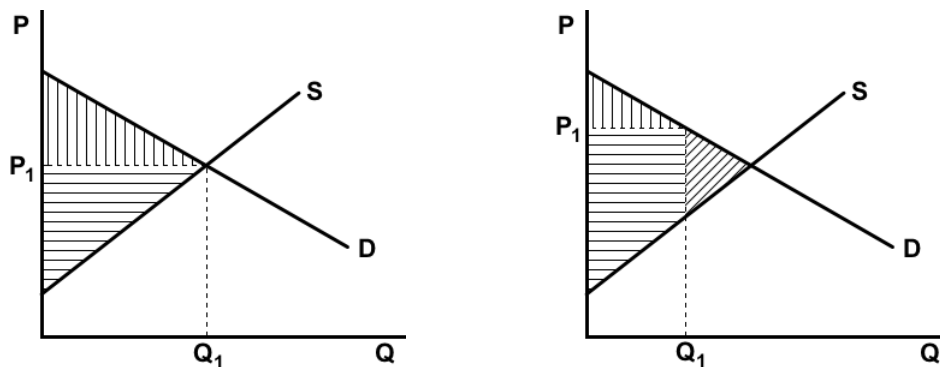
Määrän Q_1 jälkeen lisäomenan arvo kuluttajille olisi pienempi kuin sen tuottamisen kustannus. Sitä ei siis kannata tuottaa. Tuotantoa ei myöskään kannata vähentää, sillä tällöin yhteiskunnan ylijäämä pienenesi.

Tällä perusteella voidaan väittää, että vapaasti toimivat markkinat, jolla jokainen kuluttaja ja jokainen tuottaja valitsee itselleen parhaiten sopivan kulutus- tai tuotantomäärän, maksimoi yhteiskunnan hyödyn.

Tämän johtopäätöksen taustalla on kuitenkin piileviä taustaoletuksia. Joskus ne eivät päde, ja tällöin vapaat markkinat eivät ehkä johdakaan hyvinvoinnin maksimoitumiseen. Näitä tapauksia kutsutaan *markkinoiden epäonnistumisiksi*, ja niitä tarkastellaan seuraavaksi.

7.2 MONOPOLIVOIMA

Kysyntä- ja tarjontamallissa hyödykkeen hinta ja tuotantomäärä hakeutuvat kysyntä- ja tarjontakäyrien leikkauspisteen mukaiselle tasolle. Taustaoletuksena tässä on kuitenkin se, että markkinat ovat kilpailulliset. Jos sen sijaan markkinoilla on vain yksi monopoliyriutus, se pyrkii nostamaan hyödykkeen hintaa rajoittamalla tuotantoaan. Monopoli tuottaa aina pienemmän määrän hyödykettä kuin täydellisessä kilpailussa tuotettaisiin.



Yllä vasen kuva esittää kilpailullisia markkinoita. Pystyviivoitettu alue on kuluttajien ylijäämä ja vaakaviivoitettu alue on tuottajien ylijäämä.

Oik. kuva esittää, mitä tapahtuu, kun markkinoilla on monopoli. Hinta nousee ja tuotettu määrä vähenee. Kuluttajien ylijäämä pienenee ja tuottajien kasvaa. Vinoviivoitettu alue kuitenkin menetetään kokonaan: kukaan ei saa sitä. Vivoviivoitetun alueen pinta-ala kuvaa *hyvinvointitappiota* eli sitä, miten paljon yhteiskunnan kokonaishyvinvointi vähenee monopolin takia.

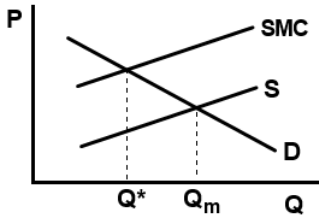
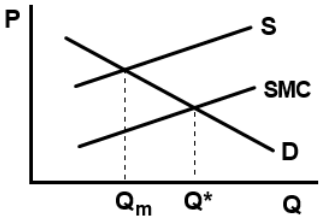
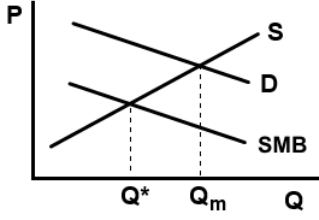
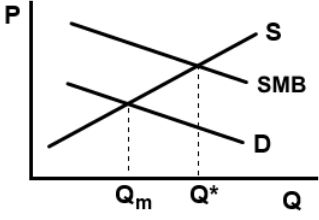
Voidaan siis todeta, että kun markkinoilla on monopoli—tai yleensäkin aina kun *kilpailu on epätäydellistä*—säätelämättömät markkinat eivät johda optimaaliseen lopputulokseen.

7.3 ULKOISVAIKUTUKSET

Kappaleessa 7.1 oletettiin, että kysyntäkäyrä kuvaa yhteiskunnan rajahyötyä ja tarjontakäyrä yhteiskunnan rajakustannusta.

Joskus nämä oletukset eivät päde. Esim. influenssarokote hyödyttää muitakin kuin rokotettua, sillä muut eivät voi saada häneltä tartuntaa. Yhteiskunnan rajahyöty on tällöin suurempi kuin rokotuksenottajan yksityinen rajahyöty. Toinen esimerkki: saastuttava tehdas aiheuttaa lähiseudun asukkaille haitan, joka on eräänlainen kustannus. Yhteiskunnan rajakustannus on tällöin suurempi kuin yrityksen rajakustannus.

Tilanteita, joissa hyödykkeen tuotanto tai kulutus aiheuttaa kolmansille osapuolille (siis muille kuin tuottajalle ja kuluttajalle) joko hyötyä tai haittaa, kutsutaan *ulkoisvaikutuksiksi*. Näitä on neljänlaisia:

	Kielteinen (negatiivinen)	Myönteinen (positiivinen)
Tuotannossa	 <p>Yhteiskunnan rajakustannus (<i>SMC, social marginal cost</i>) > yksityinen rajakustannus. Markkinat tuottavat liikaa. Esim. tuotannon saasteet.</p>	 <p>Yhteiskunnan rajakustannus (<i>SMC, social marginal cost</i>) < yksityinen rajakustannus. Markkinat tuottavat liian vähän. Esim. roskakalojen kalastus, joka puhdistaa vesistöjä.</p>
Kulutuksessa	 <p>Yhteiskunnan rajahyöty (<i>SMB, social marginal benefit</i>) < yksityinen rajahyöty. Markkinat tuottavat liikaa. Esim. tupakointi.</p>	 <p>Yhteiskunnan rajahyöty (<i>SMB, social marginal benefit</i>) > yksityinen rajahyöty. Markkinat tuottavat liian vähän. Esim. rokotus, joka vähentää muidenkin riskiä sairastua.</p>

Yhteiskunnan kannalta on optimaalista tuottaa kutakin hyödykettä se määrä, jolla yhteiskunnan rajahyöty = yhteiskunnan rajakustannus. Ylläolevia kuvia tarkastelemalla voidaan todeta, että kun hyödykkeeseen liittyy positiivinen ulkoisvaikutus (joko tuotannossa tai kulutuksessa), vapaat markkinat tuottavat ko. hyödykettä liian vähän, ja kielteisen ulkoisvaikutuksen tapauksessa vapaat markkinat tuottavat hyödykettä liikaa. Kuvioissa Q_m tarkoittaa markkinoiden tuottamaa määrää, Q^* tarkoittaa yhteiskunnan kannalta optimaalista määrää.

7.4 MERIITTIHYÖDYKKEET

Nämä ovat hyödykkeitä, joiden hyödyllisyyden itselleen yksilöt systemaattisesti aliarvioivat. Ne siis rikkovat klassisen talousteorian olettamaa periaatetta, jonka mukaan yksilöt tietävät parhaiten itse, mikä heille itselleen on hyväksi. Vapailla markkinoilla vaihdettu meriittihyödykkeen määrä on hyvinvoinnin kannalta liian pieni.

Demeriitti- tai dismeriittihyödykkeet, kuten huumeet, ovat edellisten vastakohta: osalla ihmisistä on taipumus aliarvioida ko. hyödykkeen haitallisuus. Vapailla markkinoilla vaihdettu määrä on hyvinvoinnin kannalta liian suuri.

7.5 JULKISHYÖDYKKEET

Julkishyödyke on hyödyke, jolla on seuraavat kaksi ominaisuutta:

- 1) Lisäkulutus ei aiheuta lisäkustannuksia: se, mikä riittää yhdelle, riittää kaikille.
- 2) Jos hyödyke tuotetaan, ketään ei voida estää hyötymästä siitä.

Majakka on tästä esimerkki. Se, mikä riittää yhdelle laivalle, riittää tuhannellekin laivalle. Yhtään laivaa ei myöskään voida estää navigoimasta majakan avulla. Terveystenhoito taas ei ole julkishyödyke: jokainen uusi potilas aiheuttaa uusia lisäkustannuksia, ja toisaalta on helppoa estää niitä, jotka eivät maksa, saamasta terveydenhoitoa.

Vapaat markkinat eivät tuota tällaisia hyödykkeitä, sillä kukaan ei halua maksaa julkishyödykkeestä, vaan toivoo salaa, että muut kustantaisivat sen, jotta itse pääsisi nauttimaan siitä ilmaiseksi. Tätä kutsutaan *vapaamatkustamisen ongelmaksi*. Ratkaisu ongelmaan on se, että julkinen valta kerää kaikilta veroja ja rahoittaa hyödykkeen tuottamisen.

Foundations of Economics -kirjan mukaan julkishyödykkeillä on vielä sekin ominaisuus, että jos ne tuotetaan, kukaan ei voi välttyä hyötymästä niistä. Esim. vaikket haluaisi hyötyä maanpuolustuksen tuomasta turvasta, hyödyt kuitenkin.

7.6 LYHYTNÄKÖISYYS

Sääntelemättömät markkinat voivat tuottaa yhteiskunnan kannalta huonon lopputuloksen, jos markkinatoimijat 1) ajattelevat vain lyhyen aikavälin seurauksia tai 2) eivät huomioi toimintansa vaikutuksia muihin ihmisiin. Tämä ajattelemattomuus voi olla toimijoiden omasta näkökulmasta rationaalista. Esim. tehokas kalastus voi olla yksittäisen kalastajan oman lyhyen tähtäimen edun näkökulmasta täysin rationaalista, mutta kun kaikki kalastajat toimivat tehokkaasti, koko kalakanta voi tuhoutua.

7.7 EPÄVAKAUS

Jos hyödykkeen kysyntä ja tarjonta ovat joustamattomia, ja jompikumpi tai molemmat vaihtelee huomattavasti (esim. jos perättäisten vuosien sato vaihtelee paljon), tästä seuraa, että hyödykkeen hinta vaihtelee rajusti. Tämä merkitsee tuottajan kannalta riskiä, ja voi karkottaa tuottajia toimialalta, mikä voi johtaa siihen, että ko. hyödykettä tuotetaan vähemmän kuin olisi optimaalista yhteiskunnan kannalta. Tällöin julkinen valta voi pyrkiä vakauttamaan hintoja esim. ostamalla hyvinä satovuosina viljaa varastoon ja myymällä sitä heikkoina satovuosina.

7.8 EPÄTASA-ARVOINEN TULONJAKO

Sääntelemättömät markkinat johtavat helposti siihen, että varallisuus, ja sen myötä tulot, alkavat yhä enenevässä määrin keskittyä pienen eliitin käsiin. Tätä voidaan pitää haitallisena (syistä, jotka menevät taloustieteen ulkopuolelle), joten tässä suhteessa sääntelemättömät markkinat johtavat yhteiskunnan kannalta huonoon lopputulokseen. Julkinen valta voi kuitenkin puuttua markkinoiden toimintaan esim. jakamalla tuloja uudelleen (progressiivinen verotus yhdistettynä tulonsiirtoihin) ja/tai tarjoamalla tietyt hyödykkeet, kuten koulutus- ja perusterveydenhoitopalvelut, maksutta kaikille.

7.9 EPÄTÄYDELLINEN INFORMAATIO

Jos tuottajilla ja kuluttajilla ei ole tarpeellista tietoa kysynnästä ja tarjonnasta, he eivät pysty tekemään optimaalisia tuotanto-, hinnoittelu- ja kulutus päätöksiä. Koska tuotteet on lähes aina hinnoiteltava *ennen* kuin ostajat pääsevät tekemään ostopäätöksensä, tuottajilla ei useinkaan ole täyttä tietoa kaikista tekijöistä, jotka hinnan ohella vaikuttavat kysyntään. Voi siis syntyä liikakysyntää tai liikatarjontaa. Kummassakin tapauksessa markkinoilla vaihdettu määrä on epäoptimaalinen.

Muita informaatioon liittyviä ongelmia ovat:

1. **Epäsymmetrinen informaatio.** Jos kaupan yhdellä osapuolella (yleensä ostajalla) on huonompi informaatio kaupankäynnin kohteesta kuin toisella osapuolella, hän ei ehkä uskalla ryhtyä kaupankäyntiin, vaikka todellisuudessa kauppa olisi molempia osapuolia hyödyttävä. Esim. jos käytetyn auton myyjä tietää auton olevan loistokunnossa, muttei pysty todistamaan sitä ostajille, niin myyjän ja ostajan näkemykset hinnasta jäävät luultavasti niin kauas toisistaan, ettei kauppooja synny.
2. **Haitallinen valikoituminen.** Jos informaatio on epäsymmetristä, paremmin informoitu osapuoli voi käyttää tietoaan hyväkseen päättäessään, hyväksyykö tarjouksen. Esim. vakuutusyhtiön tarjoama sairausvakuutus voi olla edullinen sellaisen henkilön näkökulmasta, jolla on heikko terveys, mutta liian kallis terveen henkilön näkökulmasta. Tällöin vain ne, joilla on heikko terveys, ottavat vakuutuksen, mikä tulee vakuutusyhtiölle kalliiksi. Jos vakuutusyhtiö ei pysty varmistumaan asiakkaan terveydestä, voi käydä niin, ettei markkinoita muodostu.
3. **Moraalikato.** Jos kaupan yhden osapuolen ottamat riskit koituvat toisen osapuolen maksettaviksi, niin tällä ensinmainitulla on houkutus ottaa riskejä tai olla varomaton. Esim. vakuutuksen ottanut henkilö voi käyttäytyä varomattomammin, koska tietää, että vakuutus kyllä korvaa. (Tämän takia vakuutuksissa on yleensä ns. omavastuuosuus.)
4. **Päämies-agenttiongelmia.** Jos kaupan yhden osapuolen tehtävänä on ajaa toisen osapuolen etua, niin ensimmäistä kutsutaan *agentiksi* ja jälkimmäistä *päämieheksi*. Usein on kuitenkin niin, että päämies ei kykene valvomaan, onko agentti todella ajanut päämiehen etua. Tällöin agentilla on houkutus ajaa sen sijaan omaa etuaan. Tällainen ongelma vallitsee esim. yrityksen osakkeenomistajien ja yrityksen toimivan johdon välillä.

8 PUUTTUMINEN MARKKINOIDEN TOIMINTAAN

Edellisessä luvussa todettiin, että: 1) kun hyödykemarkkinat toimivat hyvin, ne johtavat yhteiskunnan kannalta parhaaseen mahdolliseen tuotantomäärään; 2) kuitenkin käytännössä markkinat eivät aina toimi hyvin eivätkä johda parhaaseen lopputulokseen.

Kun markkinat toimivat huonosti, julkinen valta voi yrittää vaikuttaa niihin (tosin tämäkään ei aina auta). Tässä luvussa tarkastellaan, 1) mitä keinoja julkisella vallalla on käytettävissä, ja 2) missä tilanteissa niitä on tyypillisesti käytetty. Lisäksi 3) pohditaan syitä, miksi joitakin tuotannonaloja on otettu julkisen sektorin hoidettavaksi ja toisia taas yksityistetty.

8.1 MARKKINAINTERVENTIOIDEN TYÖKALUPAKKI

Halutessaan vaikuttaa markkinoihin, julkisella vallalla on käytettävissä mm. seuraavat keinot:

1. Suora hyödykkeiden tarjoaminen (esim. koulutus- ja terveystalvet monissa maissa)
2. Lainsäädäntö ja sääntely (esim. hintojen ja palkkojen rajoittaminen, mutta myös irtisanomisperusteita, palkanmaksua, palkkatasoa, työturvallisuutta, hygieniää, paloturvallisuutta, ympäristönsuojelua yms. koskevat määräykset)
3. Verot ja tuotantotuet
4. Informaation tarjoaminen

8.2 TYYPILLISIÄ MARKKINAINTERVENTIOITA

8.2.1 Monopolin säänteleminen ja kilpailun edistäminen

Monopoli tuottaa liian vähän ja liian kalliilla, eikä investoi toimintansa tehostamiseen. Julkinen valta voi kuitenkin esim. pakottaa monopolin alentamaan hintojaan tai jopa määrätä monopolin pilkottavaksi useammaksi pieneksi yritykseksi.

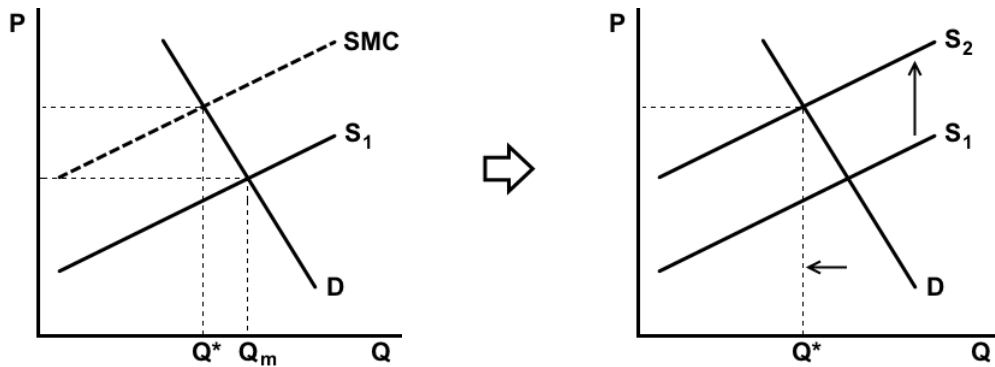
Vapaan kilpailun vastaista toimintaa ovat myös:

- kartellin harjoittama kielletty yhteistyö ja hintakilpailun rajoittaminen
- polkumyyntihinnoittelu kilpailijan ajamiseksi ulos markkinoilta
- markkinoille pääsyn estäminen

Kilpailuviranomaisten tehtävänä on valvoa, etteivät suuryritykset käytä asemaansa väärin. Väärinkäytöksistä voidaan määrätä sakkoja. Yrityskauppa, joka synnyttäisi markkinoille monopolin, voidaan estää. Britanniassa monopoliyritys voidaan jopa määrätä pilkottavaksi useammaksi pieneksi yritykseksi.

8.2.2 Negatiivisten ulkoisvaikutusten verottaminen

Kun hyödykkeen tuotannossa on kielteinen ulkoisvaikutus, markkinat tuottavat sitä liikaa (määrän Q_m , kun optimaalinen määrä olisi Q^*). Tällöin hyödykkeelle voidaan asettaa hyödykevero, jolloin tarjontakäyrä nousee ylöspäin. Jos veron määrä on asetettu juuri oikein, tarjontakäyrä nousee juuri sen verran, että se osuu yksin yhteiskunnan rajakustannuskäyrän SMC kanssa, ja hyödykettä tuotetaan juuri optimaalinen määrä Q^* . Tätä kutsutaan *ulkoisvaikutuksen sisäistämiseksi*.



Hankaluutena on se, että ulkoisvaikutuksia on usein vaikea kvantifioida: on esim. vaikea määrittää, mikä on hiilivoimaloiden aiheuttamien haittojen todellinen rahallinen arvo.

8.2.3 Päästömarkkinat (*cap and trade*)

Valtio voi etukäteen asettaa vuoden aikana tuotettaville saastemäärille kiinteän ylärajan (*cap*). Päästölupia painetaan tämä määrä, ja ne joko annetaan tai huutokaupataan yrityksille, minkä jälkeen yritykset voivat käydä niillä kauppaa keskenään (*trade*).

Toisin sanoen, julkinen valta päättää, kuinka paljon saastutetaan, ja markkinat ratkaisevat sen, kuka tämän saastuttamisen tekee. Lopputulos on se, että luvat käytetään niissä yrityksissä, joissa ne tuottavat eniten arvonlisäystä per päästölupa. Tämä on myös yhteiskunnan edun mukaista.

8.2.4 Coasen teoreema

Coasen teoreeman mukaan ulkoisvaikutusten ongelma johtuu huonosti määritellyistä (omistus)oikeuksista. Ajatellaan esim. melusaastetta: laki ei määrittele, onko jokaisella oikeus hiljaisuuteen. Jos on, meluaja voisi tarjota korvausta melusta kärsiville saadakseen näiltä luvan meluta. Jos ei, melusta kärsivät voisivat tarjota meluajalle korvausta melun vähentämisestä.

Kummassakin tapauksessa meluamisen hinta määräytyisi markkinoilla sen mukaan, kuinka paljon melusta on haittaa ja mikä olisi melun vähentämisen kustannus.

8.2.5 Positiivisten ulkoisvaikutusten tukeminen

Aivan kuten negatiivista ulkoisvaikutusta voidaan torjua asettamalla ko. hyödykkeelle vero, voidaan positiivisten ulkoisvaikutusten tuotantoa rohkaista asettamalla niille tuotantotuki. Se siirtää tarjontakäyrää tuen verran alaspäin, jolloin markkinoiden tuottama määrä kasvaa.

8.2.6 Hintasäännöstely (minimi- ja maksimihinnat)

Jos jokin hyödyke on julkisen vallan mielestä liian halpa, sille voidaan asettaa minimihinta. Sikäli kuin tämä on markkinoiden tasapainohintaa korkeampi, syntyy liikatarjontaa. Kuluttajien ostama määrä pienenee. Myymättä jääneet hyödykkeet eivät tietenkään tuota yhteiskunnalle mitään hyötyä.

Liian kalliille hyödykkeelle taas voidaan asettaa hintakatto eli maksimihinta. Sikäli kuin tämä on markkinoiden tasapainohintaa alempi, syntyy liikakysyntää. Hintakaton ansiosta hyödykkeen tuotantokin pienenee, joten yhä harvempi saa sitä. Hintakatto hyödyttää niitä

kuluttajia, jotka onnistuvat saamaan hyödykkeen halvalla, mutta vahingoittaa niitä, jotka jäävät ilman.

Hintasäännöstely on siis lähtökohtaisesti melko huono markkinoiden ohjauskeino.

8.2.7 Hintojen vakauttaminen

Viljatuotteiden kysyntä on varsin vakaata, mutta satomäärä vaihtelee vuodesta toiseen sään takia. Siksi viljan hinta tuppaa vaihtelevaan rajusti. Rungas satovuosi voi viedä maanviljelijän konkurssiin. Tämä riski karkottaa yrittäjiä maanviljelyksestä, kunnes tarjonta on niin heikkoa, että vilja on vain harvoin halpaa ja usein kallista, siis keskimäärin kallista. Yhteiskunnan kannalta tämä on huono tilanne.

Asioiden parantamiseksi valtio voi perustaa viljavarastoja ja asettaa viljalle *takuuhinnan*: runsaana satovuonna valtio ostaa viljaa takuuhintaan ja varastoi sen, huonona satovuonna se myy viljaa varastoista tähän samaan hintaan. Näin hinta pysyy samana vuodesta toiseen, ja vain varastojen määrä vaihtelee. Hintariskin poistuminen houkuttelee lisää yrittäjiä maatalouteen, jolloin viljan hintatason ei tarvitse olla yhtä korkea kuin se keskimäärin olisi ilman hintasääntelyä.

8.3 MARKKINAINTERVENTIOIDEN ONGELMIA

Markkinoihin puuttumista vaikeuttavat seuraavat ongelmat:

1. *Arvonmääritys*: miten määritetään esim. luontoarvojen rahallinen arvo?
2. *Byrokratian hitaus*: julkisia toimenpiteitä ei aina pystytä toteuttamaan tarpeeksi nopeasti.
3. *Kannustinten tuhoutuminen*: jos julkinen valta ohjailee talouselämää liikaa, se saattaa heikentää yritysten kannustimia toimintansa kehittämiseen.
4. *Regulatory capture*: sääntelyn kohteena olevat yritykset pyrkivät vaikuttamaan sääntelyviranomaisiin, ja joskus tämä onnistuu liiankin hyvin, yhteiskunnan edun kustannuksella: viranomaisista tulee liian lepsuja.

8.4 YRITYSTEN KANSALLISTAMINEN

Yritys voidaan kansallistaa eli ottaa tai ostaa valtion omistukseen, mikäli valtio haluaa kontrolloida sitä suoraan eikä vain lainsäädännön kautta. Perusteita kansallistamiselle ovat ainakin seuraavat: ²

1. Kyseessä on luonnollinen monopoli, ja valtio haluaa varmistua siitä, ettei yritys käytä monopoli-asemaansa väärin.
2. Yrityksen toimialaan liittyy merkittäviä ulkoisvaikutuksia. Yksityinen yritys ei pyri maksimoimaan positiivisia ulkoisvaikutuksia eikä minimoimaan negatiivisia. Julkisessa omistuksessa ulkoisvaikutukset voidaan ottaa täysimääräisesti huomioon.
3. Pitkän aikavälin tavoitteet. Yksityisille yrityksille on usein tärkeää saada voittoa nopeasti, eivätkä ne välttämättä investoi hyvin pitkän aikajänteen hankkeisiin.

² Kansallistamisen ja yksityistämisen perusteita pohditaan myös *Taloustieteen oppikirjan* 7. luvun alaluvussa *Julkinen omistus ja tuotanto* (11. painoksessa sivut 126–128).

8.5 YKSITYISTÄMINEN

Yksityistäminen tarkoittaa tuotantoresurssien siirtämistä julkiselta sektorilta yksityiselle sektorille. Hyvin suosittua viime vuosikymmeninä, myös Suomessa. Yksityistämisen muotoihin voidaan lukea

1. valtion tai kuntien tuotantolaitosten myynti yksityisille sijoittajille
2. toimintojen (kuten siivous tai kouluruoan tuotanto) ulkoistaminen, so. niiden hankkiminen yksityisiltä palveluntuottajilta
3. kiinteän omaisuuden (esim. kunnan omistamien vuokra-asuntojen) myynti
4. omistusosuuksien myynti yksityisissä yrityksissä
5. sääntelyn purkaminen
6. julkisten hankkeiden toteuttaminen osittain yksityisellä rahoituksella.

Yksityistämisen puolesta voidaan esittää seuraavia syitä:

1. Julkinen sektori saa omaisuutensa myynnistä rahaa käyttöönsä.
2. Pois myytyä organisaatiota ei enää voi käyttää poliittisten valtapelien välineenä taloudellisen kannattavuuden kustannuksella.
3. Yksityistetyllä yrityksellä on paremmat kannustimet toimintansa kehittämiseen, sillä se saa pitää tuottamansa voitot itsellään.
4. Yrityksen yksityistäminen rohkaisee kilpailijoita tulemaan toimialalle ⇒ enemmän kilpailua ⇒ kovempi paine toiminnan kehittämiseen.
5. Yritys pääsee hankkimaan yksityistä rahoitusta.
6. Yksityistäminen edistää sijoittajamyönteistä ilmapiiriä ja taloudellista tietoisuutta.

Yksityistämisen ongelmia ovat seuraavat:

1. Yksityistettävästä kohteesta voi tulla monopoli.
2. Yksityistetty yritys ei huomioi toimintansa ulkoisvaikutuksia.
3. Yksityistäminen on kansan omaisuuden myymistä kansalle, siis huijausta.
4. Jos yksityistettävä kohde on tuottoisa, julkinen valta menettää nämä tuotot.
5. Jos yksityistettävä kohde on luonnollinen monopoli, sen pilkkominen pienemmiksi yrityksiksi johtaa kustannusten kasvuun ja sitä kautta hintojen nousuun.
6. Kun yritys alkaa tehostaa toimintaansa, se ilmenee yleensä työpaikkojen menetyksinä. Se voi olla tehokasta, mutta poliittisesti epäsuosittua.

8.6 MARKKINOIHIN PUUTTUMISEN ONGELMIA

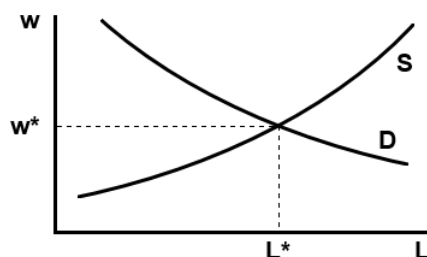
Mitä enemmän julkinen valta sekaantuu talouteen, sitä enemmän talous alkaa muistuttaa suunnitelmataloutta. Suunnitelmatalouden ongelmia ovat:

1. Resurssien haaskaantuminen suunnitteluun itseensä, kun ei ole hintamekanismia, joka ohjaisi resurssien kohdistumista.
2. Liikakysyntä ja liikatarjonta, joita esiintyy suunnittelun epäonnistuessa.
3. Talouden kehitys hidastuu kannustimien puutteen vuoksi.

15 TYÖMARKKINAT

Tässä luvussa on muutamia asioita, joita *Taloustieteen oppikirja* ei mainitse tai ohittaa vain lyhyellä maininnalla.

Pohjatiedoksi riittää, että työmarkkinoilla on kysyntä- ja tarjontakäyrät kuten hyödyke-markkinoillakin. Vaaka-akselilla on työn määrä L (*labour*) ja pystyakselilla palkka w (*wage*). Kysyntäkäyrä on laskeva ja tarjontakäyrä nouseva, kuten hyödykemarkkinoillakin. Käyrien leikkauspiste määrää palkkatason ja työnteon määrän.



Alemmilla palkoilla syntyisi työn liiakysyntää (työvoimapulaa) ja korkeammilla palkkatasoilla syntyisi työn liikatarjontaa (työttömyyttä). Palkan sopeutuminen tasapainottaa työmarkkinat. Työmarkkinoilla tarjonta tulee kotitalouksien taholta, kysyntä yritysten taholta. Siis päinvastoin kuin hyödykemarkkinoilla.

15.1 TYÖN TARJONTA

Toimialalla vallitsevaan työn tarjontaan vaikuttavat:

- palkkataso
- työttömyyskorvausten taso
- vaadittu koulutus (korkeat koulutusvaatimukset vähentävät tarjontaa)
- työn houkuttelevuus (esim. epämiellyttävät ja vaaralliset työt eivät houkuttele)
- työvoiman määrä koko kansantaloudessa
- ammattiliitot (voivat rajoittaa työn tarjontaa puolustaakseen työntekijöiden etuja)
- tarkasteltava aikaväli (lyhyellä aikavälillä tarjonta on joustamatonta, pitkällä aikavälillä se voi joustaa enemmän)

Kun palkkataso muuttuu, työn tarjonnan muutos ilmenee siirtymänä *tarjontakäyrää pitkin*. Jos jokin muu yllämainituista tekijöistä muuttuu, se ilmenee *tarjontakäyrän siirtymisenä*.

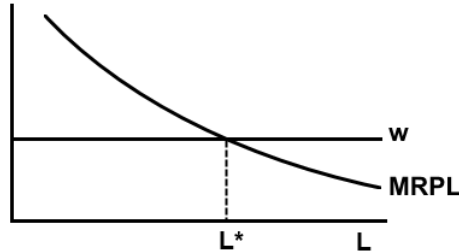
15.1.1 Työn tarjonnan palkkajousto

$$\text{Työn tarjonnan palkkajousto} = \varepsilon = \frac{\text{työn tarjonnan muutosprosentti}}{\text{palkan muutosprosentti}}$$

Työn tarjonta on joustavaa, jos $\varepsilon > 1$, ja joustamatonta, jos $\varepsilon < 1$. Mitä loivempi tarjontakäyrä on, sitä joustavampaa työn tarjonta on. Joustoon vaikuttaa ennen kaikkea työvoiman liikkuvuus. *Maantieteellinen liikkuvuus* on sitä suurempaa, mitä vähäisemmät ovat toiselle paikkakunnalle työn perässä muuttamisen kustannukset ja vaiva, mitä suurempi on työvoiman halukkuus ottaa riskejä työtä saadakseen, ja mitä paremmin tieto avoimista työpaikoista kulkee. *Ammatillinen liikkuvuus* on sitä suurempaa, mitä helpompaa ammatin vaihtaminen on; tämä riippuu esim. eri ammattien koulutusvaatimuksista.

15.2 TYÖN KYSYNTÄ

Työn kysyntä on *johdettua kysyntää*, sillä työvoiman kysyntä riippuu hyödykkeisen kysynnästä. Mitä enemmän yrityksen tuotteille on kysyntää \Rightarrow sitä enemmän sen kannattaa tuottaa \Rightarrow sitä enemmän työvoimaa sen kannattaa palkata.



Yrityksen päätös siitä, paljonko työntekijöitä se palkkaa, perustuu *työn rajatuottavuuden arvon* ja palkan vertaamiseen. Työn rajatuottavuuden arvo (*MRPL, marginal revenue product of labour*) kertoo, kuinka paljon yhden lisätyöntekijän työpanos kasvattaisi yrityksen tuloja. Se saadaan kertomalla työn rajatuottavuus (*MPL, marginal product of labour*) yrityksen rajatulolla (*MR, marginal revenue*).

$$MRPL = MPL \times MR$$

Esim. jos yksi lisätyöntekijä kasvattaisi tuotosta 10 kpl/työtunti, ja rajatulo on 5 euroa/kpl, niin työn rajatuottavuuden arvo on 50 euroa/työtunti. Tällöin lisätyöntekijä kannattaa palkata, mikäli palkka on alle 50 euroa/työtunti. Työpanoksen määrä on optimaalinen silloin, kun pätee yhtälö

$$w = MRPL$$

Työn rajatuottavuuden arvo laskee sitä mukaa, kun yritys palkkaa lisää työntekijöitä. Tähän on kaksi syytä: 1) työn rajatuottavuus on aleneva, 2) kun työvoima kasvaa \Rightarrow tuotos kasvaa \Rightarrow rajatulo alenee (ellei yritys ole täydellisessä kilpailussa).

Työn kysyntään vaikuttavat

- palkkataso
- pääoman määrä ja teknologian taso (nämä vaikuttavat työn rajatuottavuuteen)
- työn organisointi (tämä vaikuttaa työn rajatuottavuuteen)
- työntekijöiden koulutus (tämä vaikuttaa työn rajatuottavuuteen)
- yrityksen tuotteiden kysyntä (tämän kirja unohtaa mainita listassaan)

Kun palkkataso muuttuu, työn kysynnän muutos ilmenee siirtymänä *kysyntäkäyrää pitkin*. Jos jokin muu yllämainituista tekijöistä muuttuu, se ilmenee *kysyntäkäyrän siirtymisenä*.

15.2.1 Työn kysynnän palkkajousto

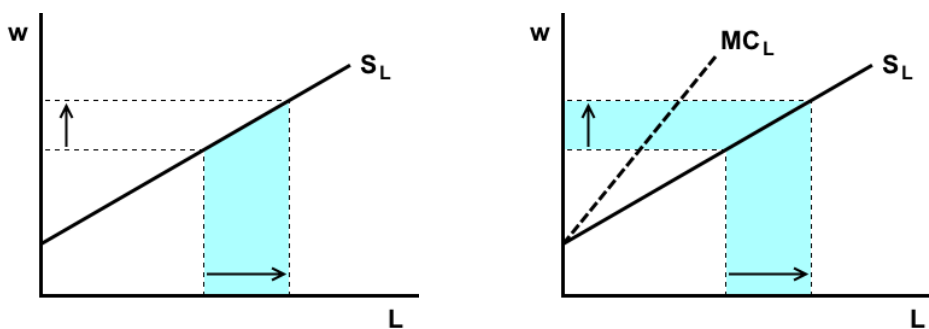
$$\text{Työn kysynnän palkkajousto} = \varepsilon = \frac{\text{työn kysynnän muutosprosentti}}{\text{palkan muutosprosentti}}$$

Työn kysyntä on joustavaa, jos $|\varepsilon| > 1$, ja joustamatonta, jos $|\varepsilon| < 1$. Mitä loivempi kysyntäkäyrä on, sitä joustavampaa työn kysyntä on. Joustoon vaikuttavat: työvoiman korvattavuus koneilla, yrityksen tuotteen kysynnän hintajousto (mitä joustavampi tuotteen kysyntä, sitä joustavampi työn kysyntä), palkkojen osuus kustannuksista (mitä pienempi on palkkojen osuus, sitä pienempi on työn kysynnän palkkajousto), ja tarkasteltava aikaväli.

15.2.2 Monopsoni työmarkkinoilla

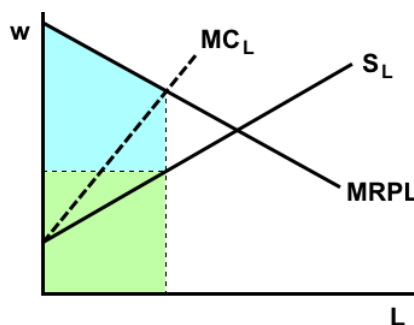
Edellä olemme olettaneet, että yritys on palkanottaja (*wage taker*), eli se ei kykene vaikuttamaan palkkatasoon. Mutta joillakin työmarkkinoilla saattaa olla vain yksi työnantaja. Tällöin on kyse yhden ostajan tapauksesta eli monopsonista, ja tällöin yritys ei ole palkanottaja. Koska työn tarjontakäyrä on nouseva, monopsonin on nostettava palkkaa voidakseen palkata lisää työvoimaa.

Jos yritys tuntisi kunkin työntekijän riittävän hyvin, se voisi tarjota kullekin työntekijälle juuri sen suuruista palkkaa, jolla kyseinen työntekijä suostuu tulemaan töihin. Tätä esittää vasen kuva alla. Tällöin työn tarjontakäyrä on monopsonin kannalta samalla työn rajakustannuskäyrä (MC_L , *marginal cost of labour*). Yrityksen palkkakustannukset lisääntyvät työn tarjontakäyrän alapuolisen alueen verran, kun se palkkaa lisää työntekijöitä.



Mutta todennäköisesti yritys ei tiedä työntekijöidensä henkilökohtaisia palkkavaatimuksia näin tarkkaan, eikä kykene maksamaan eri työntekijöille eri palkkaa. Sen on maksettava samaa palkkaa kaikille. Niinpä sen nostettava *myös vanhojen työntekijöiden palkkaa* voidakseen palkata uusia. Tätä esittää oik. kuva. Palkkakustannukset kasvavat koko väritetyn alueen verran. Työn rajakustannus on tällöin vallitsevaa palkkatasoa korkeampi.³

Tällainen yritys vertaa toisiinsa työn rajatuottavuuden arvoa ($MRPL$) ja työn rajakustannusta (MC_L). Mitä jyrkemmin työn rajakustannuskäyrä nousee, sitä vähemmän työvoimaa yritys palkkaa, ja sitä vähemmän se tuottaa. Työn synnyttämästä arvonlisäyksestä yrityksen saama osuus on alla esitetty sinisellä ja työntekijöiden saama osuus (palkat) vihreällä.



Jos työntekijät järjestäytyvät ammattiliitoksi, liitto pystyy kenties panemaan monopsonille kamppoihin ja kasvattamaan työntekijöiden saamaa osuutta.

³ Kyse on samanlaisesta ilmiöstä kuin siinä, että monopolilla rajatulo < hinta.

15.3 PALKKAEROT

Jos koko kansantalouden työmarkkinat olisivat täydelliset, toimialojen välisiä palkkaeroja ei olisi, vaan kaikki saisivat samaa palkkaa. Tällainen täydellisyys edellyttäisi, että

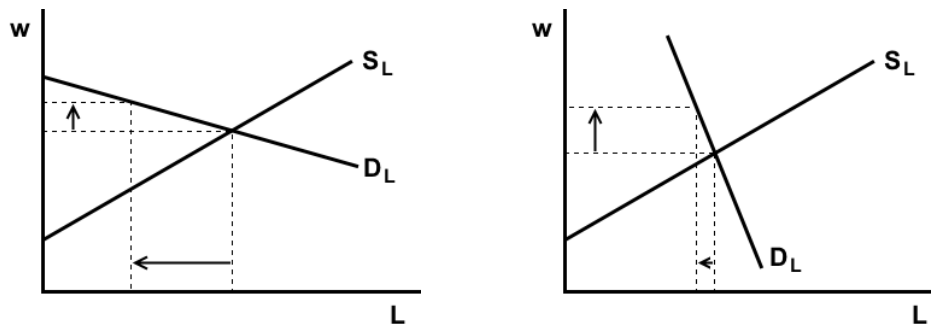
- työntekijät voisivat esteettä siirtyä työstä toiseen, jopa toiselle alalle ja toiselle paikkakunnalle
- kaikki työntekijät olisivat työnantajan näkökulmasta yhtä hyviä
- kaikilla olisi täydellinen tieto siitä, mitä kustakin työstä maksetaan
- eri töiden välillä ei olisi eroja esim. miellyttävyyden, vaarallisuuden tai houkuttelevuuden suhteen.

Käytännössä nämä ehdot eivät täyty, ja siksi on toimialakohtaisia, tehtäväkohtaisia, henkilökohtaisia ja aluekohtaisia palkkaeroja.

15.4 MINIMIPALKKA

Minimipalkka työmarkkinoilla vaikuttaa kuten minimihinta hyödykemarkkinoilla: se synnyttää työn liikatarjontaa, siis työttömyyttä.⁴

Työn kysynnän palkkajousto määrää, miten minimipalkka vaikuttaa kansantaloudessa maksettuun palkkasummaan. Jos kysyntä on joustavaa, minimipalkka vähentää maksettua palkkasummaa (vasen kuva). Jos kysyntä on joustamatonta, palkkasumma kasvaa minimipalkan vaikutuksesta (oik. kuva).



⁴ Paitsi silloin, jos minimipalkka on alle työmarkkinoiden tasapainopalkan. Tällöin minimipalkalla ei ole mitään merkitystä.

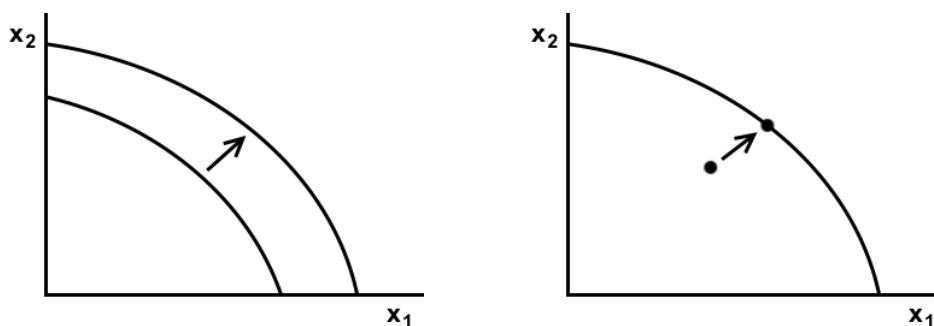
24 TALOUSKASVU JA SUHDANNEVAIHTELUT

Tämän luvun sisältö poikkeaa jonkin verran siitä, mitä *Taloustieteen oppikirja* kertoo samoista asioista, sekä kertoo asioita joita tuo toinen kirja ei mainitse.

24.1 AKTUAALINEN JA POTENTIAALINEN KASVU

Talouskasvusta puhuttaessa on erotettava toisistaan *toteutuneen tuotannon kasvu* ja *potentiaalisen tuotannon kasvu*.

Potentiaalisen tuotannon kasvu tarkoittaa tuotantomahdollisuuksien kasvua. Sitä voidaan kuvata tuotantomahdollisuuksien käyrän siirtymänä ulospäin (vasen kuva). Tämä voi johtua joko 1) tuotannontekijöiden määrän kasvusta tai 2) teknologian kehityksestä.



Toteutuneen tuotannon kasvu merkitsee siirtymistä tuotantomahdollisuuksien joukon sisällä yhdestä pisteestä toiseen, korkeamman tuotannon pisteeseen (oik. kuva). Tämä voi johtua joko talouden kokonaiskysynnän kasvusta tai tuotannontekijämarkkinoiden tehokkuuden paranemisesta.

Toteutuneen tuotannon kasvun mittaaminen on melko yksinkertaista: riittää, kun mitataan BKT:n kasvuprosentti. Potentiaalisen tuotannon kasvua on vaikeampi mitata, sillä tällöin pitäisi selvittää, paljonko tuotanto kasvaisi, jos tuotannontekijät olisivat täyskäytössä.

Julkinen valta voi tukea potentiaalisen tuotannon kasvua ns. *tarjontapuolen talouspolitiikalla* (*supply-side policies*). Tämä tarkoittaa tuotannontekijöiden (lähinnä työn) tarjonnan kasvuun tähtäävää politiikkaa, kuten työn verotuksen keventämistä ja työttömyyskorvausten leikkaamista, tai työvoiman laadun parantamista koulutuspolitiikalla.

Julkinen valta voi tukea toteutuneen tuotannon kasvua *kysyntäpuolen talouspolitiikalla* (*demand-side policies*) eli raha- ja finanssipolitiikalla. Se voi lisätä 1) rahan tarjontaa, jotta korkotaso laskisi, mikä kannustaa yksityistä sektoria investoimaan, ottamaan lainaa ja kuluttamaan, 2) keventää verotusta, jolloin yksityisen sektorin käytettävissä olevat tulot kasvavat, tai 3) lisätä julkisia menoja.

24.2 TALOUSKASVUN HAITTAPUOLIA

Vaikka talouskasvu nostaa yhteiskunnan elintasoja, siitä voi seurata myös kielteisiä asioita:

- työnteon lisääntyminen voi aiheuttaa kiirettä ja stressiä
- tulojen kasvu voi jakautua epätasaisesti ja kasvattaa epätasa-arvoa
- tuotannon kasvu voi aiheuttaa ympäristöhaittoja ja luonnonvarojen ehtymistä.

Onkin vaikea sanoa, mikä on optimaalinen määrä talouskasvua. Teoriassa paras määrä olisi se, missä talouskasvun rajahyöty on yhtä suuri kuin sen rajahaitta (rajakustannus). Näitä on kuitenkin vaikea määrittää.

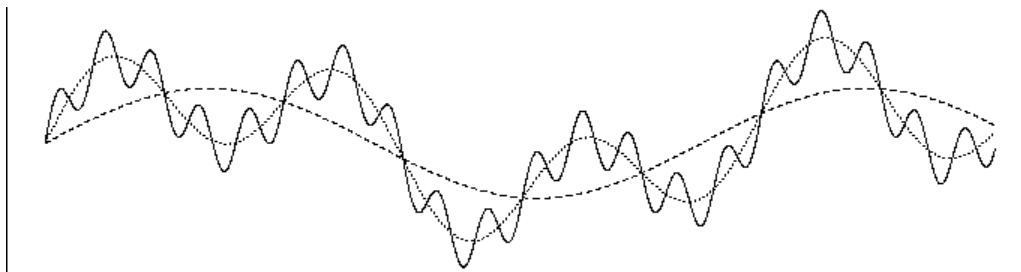
24.3 SUHDANNEVAIHTELUT

Foundations of Economics jaottelee suhdannesyklin vaiheet eri tavalla kuin *Taloustieteen oppikirja*.⁵ FoE:n mukaan vaiheet ovat seuraavat.

- **Buumi**, jolloin talouskasvu on nopeaa, työttömyys on vähäistä, pääoman käyttöaste on korkea, yritysten tilauskirjat ovat täynnä, ja inflaatio voi alkaa kiihtyä, koska tuotanto ei pysty täysin vastaamaan kysyntään.
- **Taantuma**, joka määritellään ajanjaksoksi, jolloin BKT:n kasvuprosentti on ollut negatiivinen vähintään kahden perättäisen vuosineljänneksen ajan. Työttömyys kasvaa, yritysten voitot ovat matalat, tuotantokapasiteetti on vajaakäytössä, on hintojen laskupaineita, kotitalouksien tulot ovat matalat, on tavallista enemmän konkurssseja. Julkisen sektorin budjettitasapaino heikkenee (siis ylijäämä vähenee tai alijäämä kasvaa), sillä verotulot ovat matalat ja samalla tulonsiirtoja joudutaan maksamaan enemmän ihmisten jäädessä työttömäksi tai työvoiman ulkopuolelle.
- **Lama**, jolloin talouskasvu on hidasta, työttömyys on korkealla, on deflaatiopainetta, yritysten voitot ja luottamus on matalalla.
- **Elpyminen**, jolloin kysyntä lähtee taas kasvuun, pääoman käyttöaste ja työllisyys paranevat, hinnat ja palkat alkavat nousta, yritysten luottamus paranee ja ne alkavat taas investoida.

Suhdannesyklin vaiheiden kesto ja voimakkuus vaihtelee. Itse asiassa on arveltu, että on ainakin kolmenpituisia ja päällekkäin eteneviä syklejä:

- tavanomainen suhdannekierto (tyypillinen kierron pituus 8–10 vuotta)
- rakennusalaan liittyvä Kuznets-sykli (15–25 vuotta)
- Kondratieff-sykli (50–60 vuotta)



⁵ *Taloustieteen oppikirja* määrittelee suhdannevaiheet *tuotantokuilun* avulla: korkeasuhdanteessa tuotantokuilu on positiivinen ja matalasuhdanteessa negatiivinen; Laskusuhdanteessa se on vähe-
nevä ja noususuhdanteessa kasvava.

24.4 MISTÄ SUHDANNEVAIHTELUT JOHTUVAT?

Miksi toteutunut tuotanto ei kasva tasaisesti potentiaalisen tuotannon kasvun tahdissa? Tähän on useita syitä, joihin kuuluvat ainakin seuraavat.

1. **Odotukset.** Kun yleinen luottamus talouskehitykseen paranee, kotitaloudet uskaltavat kuluttaa enemmän ja yritykset uskaltavat investoida. Tämä kiihdyttää toteutuneen tuotannon kasvua, mikä puolestaan tukee luottamusta talouteen, jne. Tämä positiivinen kierre ei kuitenkaan voi jatkua loputtomiin, sillä tuotantomahdollisuudet ovat rajalliset. Tällöin luottamus heikkenee, jolloin kulutus ja investoinnit vähenvät, ja syntyy negatiivinen kierre.
2. **Varastot.** Yritykset eivät välttämättä heti reagoi kysynnän vaihteluihin lisäämällä tai vähentämällä välituoteostojaan ja tuotantoaan. Ne voivat pitää kysynnän kasvua hetkellisenä ja pitää tuotantonsa ja tilaksensa ennallaan. Jos kysynnän kasvu ei olekaan hetkellistä, yrityksen varastot hupenevat, jolloin niiden täytyy lisätä ostojaan ja tuotantoaan. Tuotanto ja vaihdanta kasvavat voimakkaasti, mikä lisää tuloja taloudessa äkillisesti. Kysynnän vähentyessä tapahtuu päinvastainen ilmiö. Tämä on omiaan jyrkentämään tuotannon vaihtelua.
3. **Väärin ajoitetut talouspoliittiset toimenpiteet.** Julkinen valta pyrkii suhdannepolitiikalla vakauttamaan suhdanteita, mutta jos toimenpiteet tulevat myöhässä, ne saattavat ajoittua väärään suhdannevaiheeseen ja jyrkentää suhdannevaihtelua sen sijaan, että ne lievittäisivät sitä. Tämä ongelma on sitä pahempi, mitä hitaampaa on suhdanteita koskevan tiedon saanti, päätöksenteko, päätösten toimeenpano, ja toimenpiteiden vaikutuksen välittyminen koko kansantalouteen.

24.5 SUHDANNEINDIKAATTORIT

Suhdannepolitiikan onnistumisen kannalta on tärkeää, että hallituksella on oikea kuva siitä, mikä suhdannevaihe on menossa. Tämä tieto saadaan ns. indikaattoreiden kautta.

Johtavat (ennakoivat) indikaattorit antavat vihjeitä talouden suunnasta jo ennen kuin varsinaiset tuotantoa ja työllisyyttä mittaavat tilastot ovat saatavilla. Usein nämä indikoivat kotitalouksien ja yritysten odotuksia. Näitä ovat esim. kuluttajien luottamusta mittaavat kyselyt (Suomessa Kuluttajabarometri), uusien autojen rekisteröintien määrä, avoimien työpaikkojen määrä, asuntolainahakemusten määrä, osakekurssit ja kasinojen liikevaihto.

Samanaikaiset indikaattorit muuttuvat samassa tahdissa suhdannesyklin kanssa. Näihin kuuluu esim. BKT ja vähittäiskaupan liikevaihto.

Laahaavat (viivästetyt) indikaattorit muuttuvat viiveellä eli kuvaavat pikemminkin jo tapahtuneita suhdanteiden muutoksia kuin vallitsevaa tilannetta. Esim. työttömyysluvut laahaavat suhdanteiden perässä, sillä yritykset eivät yleensä halua sanoa työntekijöitä irti heti kysynnän vähentyessä (eivätkä irtisanomisaikojen ja yt-menettelyn takia usein voisi-kaan tehdä niin).

25 TYÖTTÖMYYS

25.1 TYÖTTÖMYYDEN MITTAAMINEN

Britanniassa työttömyyttä mitataan kahdella tavalla: 1) työttömyyskorvauksien saajien määrä (*claimant count*), 2) työvoimatutkimuksella (*the Labour Force Survey*), joka tehdään kyselynä. Ensinmainittu luku on aina alempi, koska vain osa niistä, jotka ovat työvoimatutkimuksen mukaan työttömiä, on oikeutettu korvauksiin.⁶

Työttömyyttä mitattaessa on järkevää kiinnittää huomiota muuhunkin kuin pelkkään työttömien määrään, esim. pitkäaikaistyöttömien osuuteen ja nuorisotyöttömyyteen.

25.2 TYÖTTÖMYYDEN HAITAT

Työttömyydestä seuraavat haitat voidaan jakaa *yksityisiin* (jotka koskevat työtöntä itseään) ja *yhteiskunnallisiin* (jotka koskevat koko yhteiskuntaa). Yksityisiä haittoja ovat kirjan mukaan henkinen kärsimys (*low morale*) ja alempi tulotaso. Yhteiskunnallisia haittoja ovat

- tulotason aleneminen, mikä vähentää kulutusta ja siten tuotantoa, mistä voi seurata lisää työttömyyttä
- sosiaalisten ongelmien, kuten rikollisuuden kasvu
- julkisen sektorin budjettitasapainon heikkeneminen
- yritysten investointien väheneminen heikon kysynnän takia, mikä hidastaa myös potentiaalisen tuotannon kasvua.

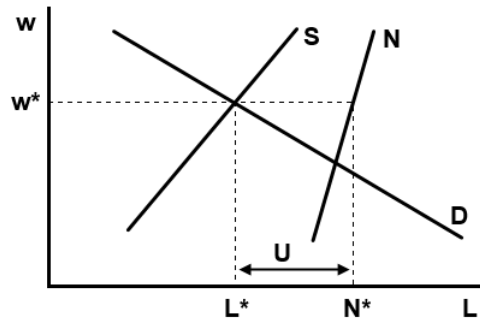
25.3 TYÖTTÖMYYDEN SYITÄ

1. **Suhdannetyöttömyys.** Kansantalouden kokonaiskysynnän hiipuesssa yritysten työvoiman tarve vähenee, mistä seuraa työttömyyttä.
2. **Rakenteellinen työttömyys.** Kun talouden rakenne muuttuu, hiipuvien toimialojen työntekijöitä joutuu työttömiksi, ja heidän voi olla vaikea työllistyä muille toimialoille, jos heidän koulutuksensa ja työkokemuksensa on hyvin toimialaspesifistä.
3. **Kausityöttömyys.** Joillakin aloilla on töitä vain tiettyinä vuodenaikoina, ja niiden työntekijät saattavat olla muina vuodenaikoina vailla työtä.
4. **Kitkатыöttömyys.** Työpaikkaa vaihtavat ihmiset ovat usein jonkin aikaa työttöminä työsuhteiden välissä.
5. **Klassinen työttömyys (reaalipalkkатыöttömyys).** Työmarkkinoilla palkkatason pitäisi asettua työn kysyntä- ja tarjontakäyrien mukaisesti niin, että työn kysyntä ja tarjonta olisivat tasapainossa. Mutta käytännössä palkat eivät välttämättä joustu työn kysynnän muuttuessa, tai joustavat vain hitaasti, ja tällöin reaali-palkat voivat jäädä korkeammalle tasolle kuin mitä työmarkkinoiden tasapaino edellyttäisi, jolloin syntyy työn liikatarjontaa, siis työttömyyttä.

⁶ Työttömyyden mittaamisesta Suomessa kerrotaan *Taloustieteen oppikirjassa* sivuilla 173–174.

25.4 TASAPAINOTYÖTTÖMYYS

Vaikka työmarkkinat toimisivat täysin vapaasti, eikä taloudessa olisi minimipalkkalakeja tai yleissitovia työehtosopimuksia, työttömyyttä esiintyisi siitä huolimatta. Jopa silloin, jos palkat olisivat täysin joustavia ja työmarkkinat hakeutuisivat viiveettä tasapainoonsa, esiintyisi kitkatyöttömyyttä ja rakenteellista työttömyyttä. Tätä voidaan kuvata seuraavalla mallilla (joka on täysin sama kuin *Taloustieteen oppikirjassa*).

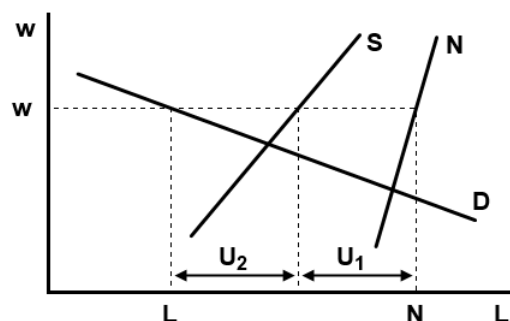


Tässä mallissa työn kysyntäkäyrä D on kuten luvussa 15, mutta työn tarjontapuolta kuvataan kahdella eri käyrällä. Käyrä S , työn tarjontakäyrä, kuvaa työntekijöiden valmiutta ottaa työtä vastaan, kun taas käyrä N kuvaa työvoiman määrää (työttömät + työlliset), eli sitä, kuinka moni haluaa olla työssä. Molemmat ovat palkkatason suhteen kasvavia.

Työn tarjontakäyrän ja työvoimakäyrän välinen ero kuvaa niiden ihmisten määrää, jotka ovat sinänsä valmiita luopumaan vapaa-ajastaan vallitsevalla palkkatasolla, mutta eivät ole vielä löytäneet itselleen sopivaa työtä. Tämä ero on sitä suurempi, mitä huonommin työnhakijat ja työpaikat vastaavat toisiaan: työnhakijat saattavat poiketa koulutukseltaan tai maantieteelliseltä sijainniltaan siitä, mitä työllistyminen edellyttäisi. Ero on myös sitä suurempi, mitä vähäisempi on työnhakijan paine ottaa työtä vastaan; palkkatason noustessa paine kasvaa ja käyrät lähenevät toisiaan.

Työmarkkinoiden tasapaino määräytyy S - ja D -käyrien leikkauspisteen mukaan. Tällä palkkatasolla vallitsee ylläolevan kuvan mukainen työttömyys. Tätä kutsutaan *tasapaino-työttömyydeksi* eli *luonnolliseksi työttömyydeksi*. Se on siinä mielessä *vapaaehtoista*, että kukin työnhakija voisi halutessaan ottaa jonkin työpaikan vastaan.

Tahatonta työttömyyttä esiintyy silloin, kun palkkataso ei sopeudu kysynnän ja tarjonnan mukaan, vaan jää tasapainotasoa korkeammaksi:



Kuvassa U_1 on vapaaehtoista työttömyyttä ja U_2 on tahatonta työttömyyttä. Tahaton työttömyys ei johdu niinkään työnhakijoiden ja työnantajien valikoivuudesta, kuten vapaaehtoinen työttömyys, vaan työpaikkojen puutteesta.

Kirjassa sanalla *täystyöllisyys* viitataan tilanteeseen, jossa talous on pitkän aikavälin tasapainossaan, ts. normaalisuhdanteessa, ja työmarkkinat ovat tasapainossa eli työn kysyntä ja tarjonta kohtaavat. Sana *luonnollinen työttömyys* viittaa siihen työttömyyden tasoon, joka tällöin vallitsee. Tätä kutsutaan myös lyhenteellä NAIRU (*non-accelerating inflation rate of unemployment*). Sen tasoon vaikuttavat talouden rakenteet, kuten työttömyyskorvausten taso, ammattiliitot sekä työnantajien vaatimusten ja työvoiman laadun vastaavuus.

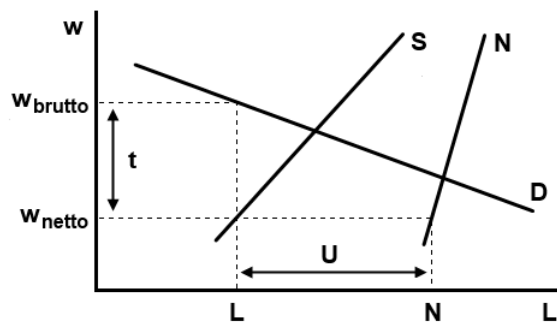
Hystereesi on sitä, kun suhdannetyöttömyys pitkittyessään muuttuu rakenteelliseksi työttömyydeksi. Näin voi käydä, kun työttömien ammattitaito jää ajasta jälkeen tai työkyky rapistuu.

25.5 MITEN JULKINEN VALTA VOI VAIKUTTAA TYÖTTÖMYYTEEN

Julkinen valta voi vaikuttaa työn kysyntään finanssi- ja rahapolitiikalla, eli nostamalla tai laskemalla veroja, julkisia menoja tai korkotasoa. Nämä toimet vaikuttavat ensisijaisesti kansantalouden kokonaiskysyntään ja sitä kautta epäsuorasti työn kysyntään. Jos taloudessa on tahatonta työttömyyttä, kysyntäpolitiikka vaikuttaa etupäässä siihen.

Vapaaehtoisen työttömyyden tapauksessa ongelmana ei ole työpaikkojen puute, vaan ongelma on työn tarjonnassa. Siihen voidaan vaikuttaa seuraavin keinoin:

- Työvoiman ja työpaikkojen kohtaantoa voidaan parantaa koulutuspolitiikalla.
- Työttömien painetta työn vastaanottamiseen voidaan kasvattaa heikentämällä työttömyysturvan tasoa.
- Työn verotusta voidaan keventää. *Verokiila (tax wedge)* on erotus työnantajalle aiheutuvan työvoimakustannuksen ja työntekijän saaman nettopalkan välissä. Se koostuu työnantajan maksamista työn sivukuluista ja työntekijän maksamista tulo-veroista.⁷



Kuten kuva havainnollistaa, luonnollinen työttömyys on sitä suurempaa, mitä suurempi verokiila on.

⁷ Suomessa työnantajan maksamat työn sivukulut ovat proportionaaliset ja muodostavat noin 24 % lisän palkan päälle, ts. työnantajan kustannus on noin 1,24 kertaa työntekijän bruttopalkka. Työntekijän palkasta perittävät verot ovat progressiivisia. Ne koostuvat kunnallisverosta ja ansiotulo-verosta. Kunnallisveron rajaveroaste on aluksi nolla ja tietyn rajan jälkeen kuntakohtainen, tuloista riippumaton vakio. Ansiotuloveron rajaveroaste sen sijaan on portaittain nouseva.

26 INFLAATIO

26.1 INFLAATION MITTAAMINEN

Inflaatio on yleisen hintatason nousua, tai toisin sanoen rahan ostovoiman heikkenemistä. Sitä mitataan *inflaatioasteella* eli hintojen vuosittaisella nousuprosentilla:

$$\text{inflaatioaste} = \frac{P_t - P_{t-1}}{P_t} \cdot 100 \%$$

missä P_t on yleinen hintataso (hintaindeksin pisteluku) vuonna t . Hintaindeksejä on erilaisia; yleensä inflaatiota mitataan kuluttajahintaindeksillä (*CPI, consumer price index*).

Kuluttajahintaindeksi seuraa tietyn hyödykekorin hinnan kehitystä. Hyödykekorin sisältämiä hyödykeryhmiä painotetaan niiden meno-osuuden mukaan, ts. sen mukaan, kuinka suuren osuuden kulutusmenoistaan keskimääräinen kotitalous käyttää ko. hyödykeryhmän kulutukseen.

Inflaatioaste voidaan laskea joko *Taloustieteen oppikirjan* sivulla 184 esitetyllä tavalla, tai sitten voidaan ottaa painotettu keskiarvo kunkin hyödykeryhmän hintatason muutoksesta, käyttäen hyödykkeiden kulutusosuuksia painoina, kuten *Foundations of Economicsin* sivulla 453 on tehty. Molemmat menetelmät antavat saman tuloksen.

26.2 REAALIKORKO JA NIMELLISKORKO

Jotta lainalle saatu korko kasvattaisi lainanantajan varallisuutta, *reaalikoron* täytyy olla positiivinen:

$$\text{reaalikorko} = \text{nimelliskorko} - \text{inflaatioaste}$$

Nimelliskorko on se korko, joka on määritelty lainasopimuksessa, eikä se normaalisti riipu inflaatioasteesta. Inflaation kiihtyessä myös nimelliskorot nousevat rahoitusmarkkinoilla, sillä sijoittajat vaativat sijoituksilleen positiivista reaalikorkoa.

Kiinteäkorkoisen lainan antaja kärsii inflaation kiihtymisestä, sillä reaalikorko jää odotettua alemmaksi, joskus jopa negatiiviseksi, jolloin lainanantajan reaaliarallisuus pienenee. Velallinen sen sijaan hyötyy. Toisaalta, jos laina on vaihtuvakorkoinen eli sidottu rahoitusmarkkinoiden korkotasoon, inflaation noustessa myös lainan korko nousee, eikä reaalikorko välttämättä muutu kovin paljoa.

26.3 INFLAATION HAITAT

Inflaation haitoista puhuttaessa on erotettava toisistaan *odotusten mukainen inflaatio* (*anticipated inflation*) ja *inflaation poikkeama odotuksista* (*unanticipated inflation*), sillä toteutunut inflaatio voi olla odotettua nopeampaa tai hitaampaa.

Jos inflaation poikkeamat odotuksista ovat suuria, se aiheuttaa epävarmuutta talouteen, erityisesti koska yritysten on vaikea ennustaa investointien kannattavuutta ja asunnonostajien on vaikea ennustaa korkomenojaan (asuntolainat ovat Suomessa yleensä vaihtuvakorkoisia). Riskien kasvu näkyy taloudellisten hankkeiden toteuttamatta jäämisinä.

Odottamattomalla inflaatiolla on myös tulonjakovaikutuksia, joille ei ole mitään hyväksyttävää perustetta. Esim. säästäjät kärsivät ja velalliset hyötyvät. Vastaavaa tapahtuu pitkäaikaisiin sopimuksiin sitoutuneiden osapuolten välillä: esim. pitkäaikaisiin työsopimuksiin sitoutuneet työntekijät kärsivät odotuksia korkeammasta inflaatiosta.

Myös odotusten mukainen inflaatio aiheuttaa kustannuksia. Näitä ovat:

- **Menu-kustannukset.** Ne kustannukset, joita yritykselle koituu hintojen päivittämisestä (esim. uusien tuotehinnastojen painattaminen).
- **Kengänpohjakustannukset.** Ne kustannukset, joita yrityksille ja kotitalouksille koituu siitä, että ne joutuvat käyttämään enemmän aikaansa sijoittaakseen rahojaan johonkin sellaiseen kohteeseen, joka säilyttää arvonsa.⁸
- **Suhteellisten hintojen tehottomuus.** Menu-kustannusten takia yritys ei päivitä hintojaan jatkuvasti, vaan isompina kertakorotuksina. Tällöin suhteelliset hinnat muuttuvat. Niinpä yrityksen tuotteet ovat suuren osan aikaa jossain määrin väärin hinnoiteltuja suhteessa muihin hyödykkeisiin. Tämä aiheuttaa tehottomuutta ja hyvinvointitappioita—sitä enemmän, mitä nopeampaa inflaatio on.
- **Vientiteollisuuden kilpailukyky** heikkenee, jos inflaatio on nopeampaa kuin kilpailijamaissa. Kotimaan markkinoilla tuontihyödykkeet tulevat edullisemmiksi suhteessa kotimaisiin.
- Jos inflaatio johtuu yritysten tuotantokustannusten kasvusta, yritykset saattavat vähentää tuotantoaan kustannusten hillitsemiseksi.

26.4 INFLAATION SYYT

1. **Kysyntäinflaatio** (*demand-pull inflation*) johtuu kokonaiskysynnän kasvusta (siis kokonaiskysyntäkäyrän siirtymisestä oikealle *AD-AS*-mallissa). Kysynnän lisääntyessä yritykset pyrkivät lisäämään tuotantoaan, mutta mitä korkeammalla tuotanto jo on, sitä vaikeampaa ja kalliimpaa sitä on enää lisätä, ja kapasiteetin lisääminen vie aikansa. Niinpä yritykset nostavat sen sijaan hintojaan.
2. **Rahan tarjonnan kasvusta johtuva inflaatio** (*monetary inflation*): monetaristisen näkemyksen/koulukunnan mukaan rahan tarjonnan kasvu aiheuttaa itsessään inflaatiota: *with more money chasing the same amount of real goods and services, the prices of goods and services will simply be bid up.*
3. **Kustannusinflaatio** (*cost-push inflation*) johtuu yritysten kustannusten kasvusta, jonka ne pyrkivät siirtämään hintoihinsa. Taustasyynä voi olla esim. palkkojen nousu, tuontitavaroiden tai raaka-aineiden kallistuminen, tai monopolihinnoittelu.

⁸ Nimi juontaa juurensa siitä, että inflaation ollessa nopeaa \Rightarrow kannattaa pitää hallussaan vähemmän käteistä kerrallaan \Rightarrow joutuu käymään useammin pankissa \Rightarrow kengät kuluvat. Näin debittokorttien ja pankkiautomaattien aikakaudella nimitys alkaa tuntua hieman vanhanaikaiselta, mutta perusajatus vaihtoehtoisten arvonsäilyttäjien etsimisen kustannuksista pätee yhä.

26.5 INFLAATION HILLITSEMINEN

Julkisella vallalla on useita keinoja hillitä inflaatiota, esim. seuraavat:

1. **Kokonaiskysynnän hillitseminen** kontraktiivisella raha- ja finanssipolitiikalla. Tämä on järkevää silloin, kun kyse on kysyntäinflaatiota.
2. **Kustannusten alentaminen**: julkinen valta voi esim. estää julkisen sektorin palkankorotukset. Se voi vaikuttaa myös yksityisen sektorin palkkoihin harjoittamalla *tulopolitiikkaa*. Suomessa tämä tarkoittaa yleensä sitä, että valtio perää työmarkkinajärjestöiltä *palkkamalattia* ja lupaa vastineeksi keventää työn verotusta.
3. **Inflaatiotavoitteen asettaminen** antaa kotitalouksille ja yrityksille viestin, että valtio aikoo pyrkiä talouspolitiikallaan pitämään inflaation tietyllä ennaltamäärätyllä tasolla. Jos viesti on uskottava, tämä vaikuttaa yleisön inflaatio-odotuksiin ja auttaa siten tuon tavoitteen saavuttamisessa.
4. **Tarjontapuolen talouspolitiikka** (*supply-side policies*): työmarkkinoiden tehostaminen esim. alentamalla työttömyyskorvausten tasoa, keventämällä työn verotusta ja heikentämällä ammattiliittojen valtaa, sekä muiden markkinoiden tehostaminen esim. kilpailupolitiikan avulla.

26.6 INFLAATIO JA RAHAPOLITIikka

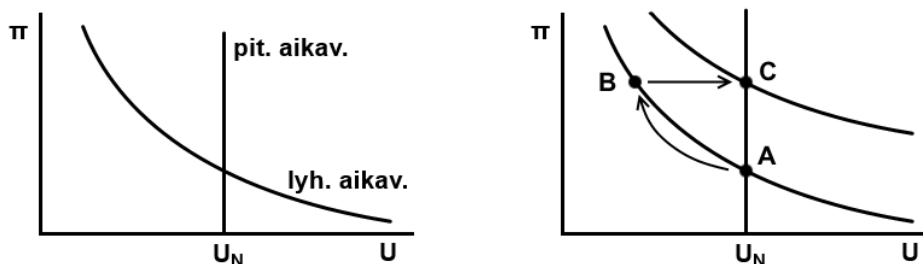
Keskuspankki pyrkii ennakoimaan inflaation kehitystä useiden indikaattorien avulla. Näitä ovat mm. rahan tarjonta, BKT ja käytettävissä olevat tulot, kuluttajaluottamus, pankkien luotonanto, kulutus ja kulutusluotot, rakennusalan kannattavuus ja rakennuskustannukset, työttömyysaste, ja valuuttakurssien kehitys.

Jos keskuspankki uskoo inflaatiopaineiden olevan kasvussa, se voi hillitä näitä paineita nostamalla ohjauskorkoaan. Tämä hillitsee kokonaiskysyntää, eli *AD-AS*-mallissa *AD*-käyrä siirtyy vasemmalle. Lisäksi koronnosto viestittää yleisölle, että keskuspankki on valmis puolustamaan inflaatiotavoitettaan jopa tuotannon ja työllisyyden kustannuksella. Tämä vaikuttaa inflaatio-odotuksiin, mikä auttaa pitämään inflaation kurissa.

26.7 PHILLIPSIN KÄYRÄ

Inflaatio ja työttömyys liikkuvat usein eri suuntiin, sillä korkeasuhdanteessa, työttömyyden ollessa matalaa, inflaatio yleensä kiihtyy, ja matalasuhdanteessa, työttömyyden ollessa korkealla, inflaatio yleensä hidastuu.

Phillipsin käyrä esittää yhteyden työttömyyden ja inflaation välillä. Lyhyen aikavälin Phillipsin käyrä on laskeva. Pitkällä aikavälillä kuitenkin *raha on neutraalia*, joten pitkän aikavälin Phillipsin käyrä on pystysuora. Pitkällä aikavälillä työttömyys siis palaa tasapainotasolleen, oli inflaatioaste mikä hyvänsä.



Ylläoleva oikeanpuoleinen kuva kertoo, mitä tapahtuisi, jos hallitus yrittäisi kysyntäpolitiikalla painaa työttömyyden tasapainotasoaan alemmas. Se onnistuisi aluksi, ja työttömyys vähenisi. Mutta samalla inflaatio kiihtyisi, sillä kokonaiskysynnän ollessa voimakasta, tuottajilla on tilaisuus nostaa hintojaan.

Pian yleisö huomaisi inflaation kiihtyneen, ja työntekijät alkaisivat vaatia korkeampia palkankorotuksia, jotteivät reaali-palkat laskisi. Tämä kasvattaisi yritysten kustannuksia, ja kannattavuutensa säilyttämiseksi ne vähentäisivät tuotantoaan ja työvoimaansa. Työttömyys palaisi tasapainotasolle, mutta inflaatio jäisi alkuperäistä korkeammalle tasolle.

Pitkällä aikavälillä ei siten ole mahdollista saavuttaa suurempaa työllisyyttä hintavakauden kustannuksella.

26.8 DEFLAATIO

Deflaatio on negatiivista inflaatiota eli yleisen hintatason laskua. Sitä esiintyy yleensä vain syvässä matalasuhdanteessa, ja tällöin se haittaa matalasuhdanteesta pois pääsemistä, sillä

- keskuspankin on vaikea painaa reaalikorkoja negatiivisiksi, sillä nimelliskorot eivät voi olla kovin paljon alle nollan
- yritykset eivät uskalla investoida, sillä jos hinnat edelleen laskevat, tulevat myyntitulot jäävät alhaisiksi ja investoinnit siten kannattamattomiksi; samasta syystä ne saattavat myös irtisanoa työntekijöitä
- laskevat hinnat haittaavat yritysten kannattavuutta, joten yrityksiä saattaa mennä myös konkurssiin
- kotitaloudet lykkäävät hankintojaan toivoen saavansa ne myöhemmin halvemmalla

Deflaatio siis haittaa kokonaiskysyntää, mikä puolestaan ruokkii deflaatiota. Tämä noidankehä on äärimmäisen vaarallinen talouden kehitykselle, ja tämä on eräs peruste sille, miksi useimpien keskuspankkien inflaatiotavoite ei ole nolla, vaan esim. 2 % vuodessa.

Deflaatiopaineita syntyy talouteen normaaleinkin aikoina mm. tuontihintojen laskun ja teknologian tehostumisen takia, mutta yleensä tämä vaikutus ei ole niin suuri, että se riittäisi kumoamaan muiden hintojen noususta syntyvän vaikutuksen.

27 VALUUTTAKURSSIT

Valuuttakurssit

28 KANSAINVÄLINEN KAUPPA

Kansainvälinen kauppa

29 PROTEKTIONISMI JA GLOBALISAATIO

Protektionismi ja globalisaatio